

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА

УДК 821.161.2'06-31Дрозд.09

DOI <https://doi.org/10.32838/2710-4656/2022.1-2/33>

Гладкова М. В.

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

МОТИВ «ЕКОЛОГІЇ ДУШІ» В РОМАНІ В. ДРОЗДА «ЗЕМЛЯ ПІД КОПИТАМИ»

У науковій студії проаналізовано специфіку втілення домінантного мотиву «екології душі» в романі «Земля під копитами» відомого епіка в українській літературі другої половини ХХ століття В. Дрозда. Цей прозовий текст звертає увагу дослідників репрезентацією мілітарного модусу, що є актуальним у світовій культурі від найдавніших часів до сьогодення. До розгляду твору зверталися В. Агеева, С. Андрусів, М. Жулинський, І. Кропивко, М. Наєнко, О. Січкара та інші. У цій статті доведено, що саме кризовий часопростір війни художнього зразка є тією площиною, яка дозволяє письменнику виразно репрезентувати лейтмотив «екології душі». Варто наголосити, що «Земля під копитами» – єдиний роман на воєнну тему в доробку митця, у якому він, торкаючись категорії чистоти мікрокосму людини, майстерно досліджує характери в межових ситуаціях. Через реалізацію мотиву «екології душі» простежується авторське бачення жорстокості Другої світової війни. Зокрема, В. Дрозд зображує період окупації української землі (село Микуличі) фашистами та антигуманне становище простої людини, що стала жертвою загарбницької політики.

З'ясовано, що при конструюванні художнього текстосвіту автор здебільшого репрезентує поетику соціалістичного реалізму (принципи характеротворення, історичний оптимізм тощо), яку поєднує з інтерпретацією християнського контексту, що реалізується в прозовому зразкові через біблійні алюзії, архетипи, мотиви. Ми вважаємо, що він проводить символічні паралелі між образами персонажів (Божа Матір – Галя Поночівна, Юда, Понтій Пілат – колабораціоніст Степан Шуляк, узагальнений образ нескореного пророка – дід Лавруня). Письменник, осмислюючи категорію духовної чистоти, актуалізує бінарні опозиції: «високе – низьке», «святість – гріховність», «стойчність – слабкодушність», «вірність – зрада», «патріотизм – колабораціонізм» тощо.

У ході аналізу було доведено, що ця розвідка є перспективним дослідженням у царині літературознавчої науки, оскільки вона уможлиблює ґрунтовне вивчення мотивних домінант у прозі митця 1970–1980-х років та в романі «Земля під копитами» зокрема.

Ключові слова: В. Дрозд, роман «Земля під копитами», поетика соурреалізму, мотив «екології душі», мілітарний модус.

Постановка проблеми. Тема «людини і зброї» є непересічною в царині міжнародної культури, адже нікого не залишає індивідуальним від найдавніших часів до сьогодення. Митці другої половини ХХ століття осмислюють мілітарний модус не тільки в соціально-політичній, а й індивідуально-психологічній площинах художнього світу.

Науковиці С. Андрусів [4] та Н. Манюх [17] відзначають, що у творчості В. Дрозда порушується проблема «екології душі». Незважаючи на це, на сьогодні відсутня ґрунтовна розвідка, що висвітлює специфіку втілення цього мотиву в романі письменника «Земля під копитами»

(1979 р). Варто наголосити, що названа формально-змістова одиниця реалізується в багатьох творах прозаїка, як-от: «Балада про Слатьона», «Вовкулака (Самотній вовк)», «Злий дух. Із житієм», «Злодій», «Інна Сіверська. Суддя», «Іскаріот», «Катастрофа», «Навала», «Музей живого письменника», «Спектакль», «Листя землі» тощо. Але, на нашу думку, саме кризовий часопростір війни в «Землі під копитами» є тією площиною, у якій епік найвиразніше втілює мотивну домінанту «екології душі».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До вивчення цього художнього тексту В. Дрозда звер-

талися В. Агеєва [1], С. Андрусів [4], М. Жулинський [10], І. Кропивко [15], М. Наєнко [19], О. Січкач [21] та інші. Так М. Жулинський звертає увагу на образну систему роману «Земля під копитами» та підкреслює, що сюжетна дія в ньому розгортається завдяки протиставленню двох характерів – Галі Поночівни та Степана Шуляка: «Два образи – втілення добра і зла, любові і ненависті, віри і безнадії, життя і смерті» [10, с. 140]. Аналізуючи твір, В. Агеєва пише, що митець використовує прийом контрасту, фольклорну поетику в змалюванні образу жінки-матері, героїзм якої не відзначений титулами та нагородами [1, с. 223]. Літературознавиці С. Андрусів [4] та Н. Манюх [17] розглядають категорію духовності в прозі майстра. С. Андрусів зазначає, що автор «ставить у своїх художніх текстах проблему екології душі, часто занедбаній до такої межі, коли вона вже не здатна самоочиститися» [4, с. 324]. Н. Манюх зауважує, що в його творчості аспект «духовності персонажів <...> розглядається в тісному взаємозв'язку із проблемами антропоцентризму, людської екзистенції» [17, с. 491].

Мета статті – дослідити специфіку втілення домінантного мотиву «екології душі» в романі В. Дрозда «Земля під копитами». Зазначимо, що С. Андрусів [4], Н. Манюх [17] метафорично окреслюють висловом «екологія душі» проблему духовності персонажів. Із цим поняттям ми пов'язуємо осмислення філософсько-теологічної категорії чистоти, що виявляється в бінарних опозиціях «високе – низьке», «святе–гріховне», «вірність – зрада», взаємозв'язків людини зі зовнішнім світом, котрі впливають на формування її психічного стану, а саме впливу хронотопу війни на визначення ціннісних орієнтирів у персонажів, зокрема онтології вибору (патріотизму чи колабораціонізму) тощо.

Виклад основного матеріалу. Заголовок та епіграф прозового зразка, що є сильними позиціями тексту, письменник запозичує з героїчної поеми «Слово про Ігорів похід». Названі елементи є маркерами, котрі зосереджують читача на мілітарній темі твору: «Чорна земля під копитами кістями була засіяна, а кров'ю полита» [8, с. 3]. У такий спосіб, на нашу думку, простежується авторське бачення нелюдської жорстокості війни, яке осмислюється та конструюється в романі на ґрунті життєвого досвіду митця й історичного матеріалу 1941–1945-х років. Символічність назви розкривається вже на перших сторінках роману, коли антигуманне ставлення до простої людини зображується через порівняння до робочого, без-

правного коня. Так В. Дрозд подає жахливу картину запряжених у полі селянок, яких поліцаї змусили працювати замість тварин: «– Но, дівки, но! Косю-косю! Добре іржете, треба сказати старості, щоб менше вівса давав!.. – оскалився під копою Федько Самостріл» [8, с. 3].

Відтак зазначмо, що в основу сюжету прозового зразка покладена розповідь про долі українців під час німецької окупації. Спираючись на праці дослідників у царині соціальної міфології (О. Андрієнка [3], П. Гуревича [6], І. Захарчук [11; 12; 13] та інших), зауважмо, що в художньому тексті В. Дрозда спосіб розкриття лейтмотиву «екології душі» пов'язаний з інструментарієм соціалістичного реалізму, який здебільшого виявляється в історичному оптимізмі та принципах характеротворення. Одним із яскравих епізодів, який ілюструє ці ознаки, є те, що віддана своєму народові героїня Галя Поночівна, достойно пройшовши через усі випробування, спричинені фашизмом, непохитно вірить у світле майбутнє. Вона повертається в рідне село Микуліч та разом із синами лагодить свій дім: «І така певність пройняла її, наче в завтрашній світ заглянула. Буде ще на згорьованій їхній землі життя живе. Буде хліб і до хліба. Будуть люди сміятися і співати. І кохати будуть, і дітей родити» [8, с. 140].

Варто наголосити, що В. Дрозда не цікавить ідея возвеличення вождя та комуністичної партії, оспівування народного подвигу, що свідчить про менші утиски літературного слова 1970–1980-х років, порівняно з попередніми. Також у творі немає детальних описів баталій, масштабного зображення зіткнень радянських солдат із фашистами. Художник концентрується на внутрішньому світі персонажів (чистої або ж запламленої совісті, системі цінностей тощо).

Митець, як і О. Довженко в кіноповісті «Україна в огні», прагнув висвітлити національну версію війни, обираючи простором роману українське село (вияв народної ідентичності). Він акцентує увагу на важливості роду як ціннісного орієнтиру в персонажів, а не колективу. Підтвердимо цю тезу словами зі щоденника автора, де він відзначає, що героїчні вчинки селянки Галі Поночівни «на певному відрізкові історії осмислюються нею не в філософських категоріях, а в живих, реальних, звичних для неї поняттях – своїх дітей, свого села, своєї хати» [7, с. 30].

Автор традиційно для літератури цього періоду розмежовує образи на позитивних (Галя Поночівна, її діти, дід Лавруня, баба Марійка, Надя, Антон та інші) та негативних (Степан Шуляк,

Федько Самостріл, Дев'ятка, Тось, Курт, Фросина тощо), які відповідно є уособленням духовного (ті, хто вірні Батьківщині) та бездушного (зрадники). М. Жулинський у статті «Яким корінням живе дерево?» (1986 р.) відзначає: «Нема меж пізнання характеру, але кожна епоха формує суспільну концепцію людини, яка втілюється в системі образів, в художньому характері» [10, с. 139].

Галія Поночівна змальована сильною та чесною жінкою, що вимушена виховувати та «підняти» малих дітей без чоловіка Данила, адже він пішов на фронт – воювати в складі Радянської армії проти фашистів, які чинили свавілля в їхньому рідному селі: «А в мене тільки й лишилося, що душа та трійко дітей» [8, с. 27]. Духовним вектором для героїні є сім'я та дім. Вона не боїться ризикувати, дати відсіч поліцаям, які захопили владу в Микуличах, бо знає, на чьому боці правда: «Озирайтеся ви тепер, чорти зелені! Ондечки уже гримить...» [8, с. 4]. В. Дрозд возвеличує її образ як сміливої людини, яка з гідністю переживає події війни, не пристаючи до колабораціоністів. В оповіданні «Навала», уміщеному в збірці «Ніч у вересні» (1980 р.) [9], епік також звертається до проблеми окупації в період Другої світової війни, утілюючи мотив духовної мужності й чистоти. У сюжетну канву твору він уводить ідеологічний образ-тип матері, концептуально тотожний до характеру Галі Поночівни. Так Зінька апелює до поняття незаплямованого сумління, що в її картині світу суголосне з патріотизмом та нескореністю. Вона засуджує дезертирів, запроданців: «Он у степу, чуєш, і обойми є, і до обойми, там люди умирають, бо у них совість є і розуміння життя є, іди до них, а не на той берег поглядай!» [9, с. 26].

Письменник неодноразово змальовує головну героїню «Землі під копитами» в кризових умовах, межових ситуаціях, розкриваючи її стійкий духовний світ. Випробування, що випали на долю Поночівни, зображено за допомогою стилістичного прийому висхідної градації, що сприяє відтворенню емоційної напруги персонажа: примусова робота на полях, конфлікти з поліцаями, хвороба молодшої дитини, ув'язнення в льоху, утримання селян окупантами в микулицькій школі, розстріл та інші. Попри все це вона не підкорилася обставинам і вижила навіть тоді, коли дивилася в очі смерті. Жінка виявила неабияку силу характеру, стрибнула в яму для розстріляних, перш ніж куля німця влучить у неї, вибралася із-під мертвих тіл та повернулася в рідні Микуличі:

«– Звідки ти, Галю?!

– З того світу, бабо...» [8, с. 47].

Проблема «екології душі» в романі наскрізно поєднується з філософією стоїцизму. Зазначмо, що стоїчний мотив боротьби зі страхом смерті простежується у творчості багатьох митців ХХ століття. Так у вірші-медитації В. Стуса «Господи, гніву пречистого» відтворено образ нескореного ліричного героя: «Де не стоятиму – вистою» [22]. Також можна провести паралель між персонажем І. Багряного Григорієм Многогрішним та образом Галі Поночівни В. Дрозда. Розкриття характеру селянки суголосне відомому афоризмові письменника-емігранта: «Сміливі завжди мають щастя». Прозаїк через образ оповідача наголошує на тому, що жінка вижила, бо заслужила, не втратила надію на перемогу. За допомогою антитез автор репрезентує моральну силу героїні: «Вона вірила і дожила. Були й такі, що стомилися вірити, опустили руки і душею опустилися <...>» [8, с. 93].

Одним із засобів втілення мотиву духовної чистоти в письменника є образ Галі Поночівни в аспекті її материнства. Художник апелює до названого архетипу, який є культовим для світової свідомості та асоціюється з пошаною, праведністю, жертвоністю, авторитетністю. Традиція возвеличення образу жінки-матері наскрізно пов'язана з шануванням Богородиці. В українській літературі (Т. Шевченко «У нашій раї на землі», М. Хвильовий «Я (Романтика)», П. Тичина «Скорбна мати» тощо) часто проводяться паралелі між «сущою» та Божою матерями:

«І перед нею помолюся,

Мов перед образом святим

Тієї матері святої,

Що в мир наш Бога принесла...» [24].

У творі митець неодноразово застосовує епітет «іконна» [8, с. 121, 142], що надає головній героїні рис святості. «Іконність» Галі як матері стоїть поза межами ідеології, адже цей образ-символ загальнобуттєвий. Поночівна жертвує собою заради синів, прагне їх уберегти від гітлерівців. Епік відтворює образ жінки, яка в жодному випадку не повинна померти, адже на неї покладено важливу місію – оберігати та виростити дітей, за якими майбутнє сім'ї: «І німецька навала – скоромишуца, але її треба перебути, і не так їй самій, як щоб перебули цю навалу і залишилися жити її сини, бо вони продовжать після лихоліття їхній з Данилом рід» [8, с. 11–12].

Автор органічно та послідовно розкриває образ жінки, змальовує її муки й непохитність віри в ідею перемоги, у правоту свого народу, навіть тоді, коли стражданням, здавалося б, нема кінця. О. Андрієнко переконливо доводить:

«Парадокс дії соціального міфу на людську свідомість полягає в тому, що він не декларує відверто свою штучність, а, навпаки, ховається за маскою абсолютної природності» [3].

Чистота совісті Галі, її учинків розкривається не тільки стосовно дітей, а й до партизанок Гутихи, Надійки, діда Лавруні, Антона. Жінка апелює поняттями добро і зло, що суголосні з тогочасними ідеологічними засадами, прагне допомагати людям, які не скорилися перед окупантом: захистити діда Лавруню, поділитися їжею, молоком з іншими дітьми, віддати чоботи Наді тощо. Проте Поночівна нещадна до зрадників: «Лютість така в серці була, і не тільки на Фросю, а й на всіх тих людців, які шкіру міняють, як одержу. І нашим. І вашим» [8, с. 138].

Образ Галі подекуди спрощується, прирівнюється до типових за допомогою мовлення, насиченого просторічними вкрапленнями та прокльонами: «<...> покручі, перевертні, продажні шкури, щоб вас сира земля не прийняла, щоб на вас усі муки людські з усього світу, щоб ваші матері не діждалися були вас на світ родить» [8, с. 104]. Такий контраст рис, притаманний характерові персонажа (праведності – гріховності), на нашу думку, розкриває синкретизм темного та світлого, прикметний для природи кожної людини, та вказує на непримиренність, простоту та щирість образу героїні. Чистота душі, на думку філософині Є. Золотухіної-Аболіної, це «свята простота» [14, с. 192]. Проте вона констатує: «Важко і майже неможливо залишитися чистим <...>, отримавши багатогранні враження від неідеального світу, виживши та розвинувшись у ньому <...>» [14, с. 192].

Митець через жіночі образи актуалізує бінарні опозиції «високе – низьке», «брудне – чисте», «святе – гріховне». Показовим є епізод, коли німецьку запроданку та повію Фросину спіймали селяни та вчинили самосуд, і головна героїня відмовилася їй допомогти: «Поночівна обійшла її, як зачумлену, а в яру довго мила і терла травою руки» [8, с. 94].

Слідом за В. Агеєвою [1, с. 223] вважаємо, що основним стилістичним засобом у творі є принцип контрасту, який, на нашу думку, увиразнює поетику мотиву «екології душі», розкриває образи персонажів та втілює авторську концепцію. Цей прийом найяскравіше репрезентується антитезою Галя Поночівна – Степан Конюш.

Зазначмо, що дослідники скеровують вектор уваги на характер героїні, побіжно пишучи про образ сільського старости Степана Конюша, на

прізвисько Шуляк, або взагалі опускаючи цей аспект аналізу. Ми відстоюємо думку про те, що його слід назвати другим головним персонажем роману, адже письменник уводить у сюжетну канву дві лінії – жінки-матері та її антагоніста. Сам В. Дрозд наголошує, що образ зрадника та поліція – далеко не другорядний: «Виголошуючи високі слова про народ, не забуваймо, що в народі нашому були і є не лише Ганни Поночівни, а й Шуляки» [7, с. 30]. Варто зазначити, що через названих героїв у романі репрезентуються бінарні опозиції: «високе – низьке», «духовне – матеріальне», «святе – гріховне», «стоїчність – слабкодухність», «патріотизм – колабораціонізм», «вірність – зрада» тощо.

Слідом за О. Світлицьким [20, с. 11] вважаємо, що гостроти протистояння характерів Поночівни та Степана Конюша надають факти із минулого, коли вони були закоханою парою, але Шуляк покинув дівчину, обравши придане багаті селянки Устини. Зрадливість характеру персонажа в романній дії набирає обертів: спочатку він невірний жінці, а потім – Батьківщині.

В. Дрозд дотримується соціалістичної поетики характеротворення, змальовуючи образ Степана в різко негативному ключі: він уособлює зло, на відміну від «іконної» Галі Поночівни. О. Січкара вказує, що постать цієї героїні «набуває ще більшої іконописності, коли поряд опиняється Шуляк» [21, с. 9].

Чоловік прийняв пропозицію від німецького капітана стати сільським старостою. У такий спосіб він цурається свого роду, села. Характер Степана митець переважно розкриває через дії та монологи. Автор змальовує, як персонаж знущується з односельців: ув'язнює їх у льоху, підписує розстріли, відправляє молодь працювати до Німеччини та отримує від цього задоволення. Бездушним людям, на думку Ж. Ламетрі [16], подобаються погані учинки. Філософ виділяє категорію щастя, яка «не пов'язана з чеснотою», а навпаки «поєднується зі злочином» [16, с. 266].

Промовистим є прізвисько героя – Шуляк. У словнику є два визначення цього слова: 1. «Те саме, що шуліка». 2. «Віл з опущеними рогами» [2, с. 560]. На наш погляд, ці значення репрезентують різні сторони характеру поліція Степана: перше вказує на хижість та жорстокість у ставленні до микуличан, а друге – на пристосуванство, підлабузництво до німецьких службовців. Погоджуємося з думкою І. Захарчук, що соціальний міфологічний код також може втілюватися через надання образам ворогів зооморфічних рис [11, с. 19–20].

Зазначмо, що В. Дрозд у прозовому тексті розкриває філософсько-психологічні причини зради колабораціоніста, яка є виявом «заплямованої душі». Письменник тлумачить вчинки антагоніста однозначно негативно, і вони не підлягають виправданню. Автор умотивовує запроданство Шуляка спочатку бажанням угамувати свої амбіції, а саме отримати впливовість і владу, бути багатшим за односельчан, а потім страхом утратити набуті матеріальні блага. Навіть почуття батьківства в старості егоїстичне та марнославне: «Народяться нові Конюші, і – живи, Степан, у віках!» [8, с. 109].

Шуляку неважливо, якій владі коритися, де жити, його життєва філософія така: «Батьківщина в людини там, де їй ситно і тепло, і де в неї не ціляться з кулеметів» [8, с. 70]. У такий спосіб автор через образ поліція засуджує явище соціальної мімікрії. До цієї проблеми, яка є одним із засобів розкриття мотиву «екології душі», митець прямо чи опосередковано звертається в художніх текстах «Добра вість», «Балада про Сластьона», «Самотній вовк (Вовкулака)», «Інна Сіверська Суддя», «Спектакль» та інших.

Протягом розвитку сюжету Степан Шуляк розуміє, що радянська влада візьме верх над гітлерівською. Усвідомлення персонажем краху свого вигідного положення призводить до станів самотності та агресивності. Урешті поліцай відмежовує себе і від радянських людей, і від фашистів: «Він ненавидів уже і німців, і більшовиків, він усіх ненавидів і усіх продав би і в роздріб, аби лише хто пообіцяв сите існування до старості й смерті в його новім домі [8, с. 76]. Н. Мінаєва пише: «У психології відчуження мислиться як роздвоєння душі, <...> яке пов'язується з відмовою від себе, втратою власного «я», що може призвести до психічних захворювань або до смерті індивіда» [18, с. 255].

Реалізація соціального міфу про те, що запроданець обов'язково повинен бути покараним, утілено за допомогою біблійної алюзії в оповідній частині твору. В. Дрозд виголошує вирок Степану Шуляку, душа якого, як і євангельського Юди, не має права на очищення: «А платити треба, і плата висока – все життя тутешнє і потойбічне. Бо чорт уже на душу чигає, бо продав ти її давним-давно за тридцять срібляків і кров'ю розписався <...>» [8, с. 116]. Персонаж дід Лавруня також передрікає долю героя: «Ні в що, Степане, здорово не влюбляйся, бо скоро споганіє <...>. Та це що, а прийде година – і вірвовці радий будеш. Тоді і ти помилку свого іудиного життя

зрозумієш» [8, с. 27]. Долучаючись до думки І. Кропивко [15], уважаємо Лавруню образом нескореного пророка та репрезентантом народної мудрості. Зазначмо, що до образу Юди автор також звертається в оповіданні «Іскаріот», де утверджує думку про те, що зрадицтво – великий гріх, який не можна спокутувати.

Автор репрезентує мотив покарання, яке неминуче чекає на Степана: «А йому, Конюшу, і на звичайному сільському кладовищі місця не буде, ворони та собаки кістки розтягнуть» [8, с. 69]. Проблема зайвості душі й у житті, і після смерті внаслідок нещасливого гріха також репрезентується через образ Понтія Пілата в однойменній поемі І. Франка, де прокуратору, як і Шуляку, немає місця ані у світі живих («Сім'я його пропала, наче тінь, <...> І кесар з служби з ганьбою вигнав» [23]), ані мертвих («І труп Пілата, всій землі на горе, Ще й досі плавле десь по океані» [23]).

Відтак додаймо, що мотив «екології душі» в романі В. Дрозда є втіленням соціального міфу, у якому митець актуалізує біблійні архетипи: зрадник Шуляк – Понтій Пілат та Юда, «іконна» Галя Поночівна – Божа Матір, мудрий дід Лавруня – узагальнений образ нескореного пророка. Такі паралелі дозволяють майстру поглибити контрастне зображення, апелювати до духовних цінностей у мікрокосмі людини, розкрити хибні та правильні орієнтири, що формують долю особистості. В. Антофійчук зазначає: «Українська література завжди, навіть у найтрагічніші моменти історії підтримувала й розвивала християнські ідеї (період насильного тотального атеїзму не виняток, хоч тоді це робилося завуальовано)» [5, с. 52].

У романі мотив «екології душі» увиразнюється через осмислення категорії гріха: вороги радянського народу (поліцаї, заброди, німецькі повії тощо) у В. Дрозда є нечестивцями, які не заслуговують на покаєння. До них часто застосовуються відповідні епітети: «чорти зелені» [8, с. 4], «бісова жінка» [8, с. 7], «суцї чорти» [8, с. 10], «проклятуша твоя душа» [8, с. 57], «гітлеряка проклята» [8, с. 57] та інші. Поліцаї в картині світу «Землі під копитами» – ниці люди, що обрали не той життєвий шлях, вони зраджують і прибічників радянської влади, і в межових ситуаціях одне одного: «Ні, Степане. Ти до мене не тулися <...>. Біжи своєю дорогою, я – своєю, ти на мене лише тінь кидаєш...» [8, с. 113].

Важливо розглянути розв'язку роману, котра підсилює концептуальний зміст художнього тексту. Митець у цій частині, наслідуючи християн-

янську мораль, показує, що на кожну людину чекає відплата за її дії. Він інтерпретує картину раю – аду на землі, у центрі якої розміщує головних героїв твору. Так сюжетна лінія Галі завершується ідилічним епізодом, де щаслива жінка, переживши німецьку навалу, зображується у своїй теплій хаті, «заквітчена» дітьми: «Гая Поночівна сиділа на лежанці, у білій сорочці, з розпущеним волоссям і ськала в голові сердульшого свого. Менший спав, згорнувшись біля матері бубликом, а старший читав на печі <...>» [8, с. 142].

Долю Степана епік обертає діаметрально протилежно до Галиної. Шуляк, як заблукала душа, розплачується за гріхопадіння: втрачає дім, його озлоблена дружина Ліза за найближчої нагоди втікає до радянського табору з малим сином на руках. Конюш ходить по селах у пошуках свого місця у світі, якого так і не знаходить. Самотність та неприйняття зрадника суспільством, за В. Дроздом, є гіршою карою, ніж смерть, для лихої і слабкодухої людини: «Не повісишся, пане старосто, кишка тонка, будеш сопти, поки дають сопти, поки за глитавку не схопили» [8, с. 145]. У фіналі роману він, як звір, що «ненавидить дух людей» [8, с. 144], тікає до балки: «Шуляк втяг голову в плечі і сковзнув у яр» [8, с. 145]. Звернімо увагу на те, що кінець сюжетної лінії, присвяченої Степанові, перегукується з химерним текстом «Вовкулака (Самотній вовк)» автора, де головний персонаж Андрій Шишига – репрезен-

тант хвороби, що дістала назву «вовкодухість», як і Степан Конюш, не зміг подолати свої хижі потяги та втік зі світу людей до лісу.

Висновки. Отже, лейтмотив «екології душі» має важливе концептуальне значення в романі «Земля під копитами» В. Дрозда. У розкритті цієї формально-змістової одиниці автор послуговується засадами соцреалістичної поетики та християнської моралі. Аналізований мотив утілюється на всіх рівнях художнього тексту: підсилює ідейно-тематичний зміст, увиразнює проблематику та сюжетну динаміку, реалізується в принципах характеротворення тощо.

Репрезентація мотиву «екології душі» у творі дає змогу епіку викласти авторське бачення на проблему окупації українських земель у період Другої світової війни, утілити опозиційні категорії: «високе – низьке», «святе – гріховне», «стоїчність – слабкодухість», «матеріальне – духовне», «патріотизм» – «колабораціонізм» тощо. Письменник через мілітарний часопростір і межові ситуації в ньому розкриває внутрішній світ персонажів, осмислює морально-етичні орієнтири, що впливають на долю особистості.

Здійснений аналіз дозволяє засвідчити, що ця розвідка є перспективним дослідженням у царині літературознавства, оскільки вона уможливує ґрунтовне вивчення мотивних домінант у прозі митця 1970–1980-х років та в романі «Земля під копитами» зокрема.

Список літератури:

1. Агеева В.П. Нові виміри воєнної теми. *Діалектика художнього пошуку. Літературний процес 60–80-х років: монографія* / за ред. В. Г. Дончика. Київ: Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка, 1989. С. 207–247.
2. Академічний тлумачний словник української мови. Онлайн версія академічного тлумачного «Словника української мови» в 11 томах (1970–1980). Том 11. 1980. С. 560. URL: <http://sum.in.ua/s/Shuljak> (дата звернення: 05.02.2022).
3. Андрієнко О. В. Соціальні міфи: поняття, структура та основні характеристики. *Вісник Донецького національного університету економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського: Науковий журнал. Серія «Гуманітарні науки»*. 2008. № 2 (38). С. 4–12. URL: <http://masters.donntu.org/2012/fknt/sidorova/library/andrienko3.html> (дата звернення: 05.02.2022).
4. Андрусів С. Володимир Дрозд. *Історія української літератури ХХ ст.: підруч. для студ. гуманітар. спец. вузів: у 2 кн.* / за ред. В. Г. Дончика. Кн. 2. Київ. 1998. С. 322–328.
5. Антофійчук В. Трансформація образу Іуди Іскаріота в українській літературі ХХ століття. *Слово і час*. № 2. 2001. С. 52–58.
6. Гуревич П. С. Социальная мифология. М.: Мысль, 1983. 175 с.
7. Дрозд В. Вибрані твори у двох томах. / вст. ст. Володимира Дрозда. Київ: Рад. письменник, 1989. Т. 1. 462 с.
8. Дрозд В. Земля під копитами. Київ: Молодь, 1981. 254 с.
9. Дрозд В. Ніч у вересні: оповід., мал. сучас. села. Київ: Рад. письменник, 1980. 304 с.
10. Жулинський М. «Яким корінням живе дерево?». *Наближення: літ. діалоги*. Київ, 1986. С. 122–170.
11. Захарчук І. Друга світова війна: досвід історії – досвід літератури. *Слово і час*. № 6. 2007. С. 15–24.
12. Захарчук І. Соцреалістичний канон: трансформація архетипів. *Вісник Львівського університету. Серія «Філологія»*. Вип. 33. Ч. 2. 2004. С. 66–73.

13. Захарчук І. Війна і слово (Мілітарна парадигма літератури соціалістичного реалізму). Луцьк : ПВД «Твердиня», 2008. 406 с.
14. Золотухина-Аболина Е. В. Магический мир философии: избранные статьи, философские миниатюры, философско-психологическое эссе, Москва : Директ-Медиа, 2014. 424 с.
15. Кропивко І. В. Функціональні особливості системи образів героїв другого плану в романі В. Дрозда «Земля під копитами». *Література в контексті культури : зб. наук. пр.*: Дніпропетровський національний університет ім. Олеся Гончара / за ред. В. А. Гусева. Дніпропетровськ, 2008. Вип. 18. С. 125–133.
16. Ламетри Ж. О. Сочинения / ред. В. М. Богуславского. Москва : Мысль. 1983 г. 2-е изд. 509 с.
17. Манюх Н. Б. «Екологія душі» в осмисленні В. Дрозда: до проблеми духовності персонажів та автора твору. *Література. Фольклор. Проблеми поетики : зб. наук. пр.* / за ред. А. В. Козлова. Київ, 2004. Вип. 18, Ч. 1. С. 489–499.
18. Минаева Н. С. К вопросу о понятии «душа» в психологии. *Известия Уральского государственного университета*. 2005. № 39. С. 253–265.
19. Наєнко М. «Космос душі і земні турботи»: роздуми над романами останніх років. *Київ*. 1985. № 7. С. 122–126.
20. Світлицький О. Сила утвердження. *Україна*. 1981. № 14. С. 11.
21. Січкара О. М. Проза В. Дрозда: психол. Аспекти : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.01. Херсон. держ. ун-т. Херсон, 2008. 20 с.
22. Стус В. Господи, гніву пречистого. Творив в чотирьох томах. Львів, 1995. URL: <http://poetyka.uazone.net/stus/chastv20.html> (дата звернення 05.02.2022).
23. Франко І. Я. Легенда про Пілата. Зібрання творів у 50-ти томах. Київ : Наукова думка. 1976, Т. 1. С. 168–170. URL: <https://www.i-franko.name/uk/Verses/ZVershynINyzyn/TjuremniSonety/LegendaProPilata.html> (дата звернення: 05.02.2022).
24. Шевченко Т. Г. У нашій раї на землі. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=3995> (дата звернення: 05.02.2022).

**Hladkova M. V. MOTIF «ECOLOGY OF THE SOUL»
IN V. DROZD'S NOVEL «LAND UNDER THE HOOVES»**

The scientific study analyzes the specifics of the embodiment of the dominant motif «ecology of the soul» in the novel «Land under the hooves» of the famous epic writer, a representative in the Ukrainian literature of the twentieth century V. Drozd. This prose text draws the attention of researchers to the representation of the military mode, which is relevant in world culture from ancient times to the present days. V. Aheieva, S. Andrusiv, M. Zhulynsky, I. Kropyvko, M. Naenko, O. Sichkar and others appealed for the analysis of the work. In this article, it is proved that the crisis time-space of the war of the novel is the area that allows the artist to clearly represent the leitmotif of the «ecology of the soul». It is worth noting that «Land under the Hooves» is the only novel on a military theme in the epic writer's works, in which he, touching on the category of purity of the human microcosm, skillfully explores the characters in borderline situations. Through the realization of the motif of «ecology of the soul» the author's vision of the cruelty of the Second World War can be traced. In particular, the writer depicts the period of occupation of Ukrainian land (the village of Mykulychi) by the Nazis and the inhumane situation of ordinary person who fell victim to the aggression policy.

It was found that in constructing the artistic textual world of the analyzed work the artist mostly represents the poetics of socialist realism (principles of characterization, historical optimism, etc.), which he combines with the interpretation of the Christian context realized in prose through biblical allusions, archetypes, motives. We believe that V. Drozd draws symbolic parallels between the images of the characters (Mother of God – Halia Ponochivna, Judas, Pontius Pilate – collaborationist Stepan Shulyak, generalized image of the unconquered prophet – grandfather Lavrunya). The writer, comprehending the category of spiritual purity, actualizes binary oppositions: «high – low», «holiness – sinfulness», «stoicism – weak spirit», «loyalty – betrayal», «patriotism – collaborationism» and so on.

The analysis proved that this exploration is a promising study in the field of literary science, as it enables a thorough study of motivic dominants in the prose of the artist in the 1970s and 1980s and in the novel «Land under the Hooves» in particular.

Key words: V. Drozd, novel «Land under the Hooves», poetics of socialist realism, motif «ecology of the soul», military mode.